

Tuolluvaara skola
Hjalmar Lundbohms gymnasium

2009-09-25
1 (16)
Dnr: 00-2008:474

Kiruna kommun
981 85 Kiruna

Utbildning för nyanlända elever

Kvalitetsgranskning av Tuolluvaara skola och Hjalmar Lundbohms gymnasium i Kiruna kommun

Sammanfattande bedömning

- Kommunen måste säkerställa att nyanlända och asylsökande elever får tillgång till en utbildning som de har rätt till.
- Skolorna måste utveckla arbetet med att kartlägga nyanlända elevers tidigare kunskaper.
- Uppföljning och utvärdering av elevernas kunskapsutveckling utifrån kursplanernas mål måste förbättras.
- Skolorna måste se till att alla elever som behöver studiehandledning på modersmålet får det.
- Kommunen och skolorna måste förbättra integrationen och den sociala gemenskapen för alla nyanlända elever.
- Kvalitetsarbetet måste utvecklas på såväl kommun- som skolnivå.
- Kommunen måste ta ansvar för att lärare får kompetensutveckling avseende vilka författningar som gäller för nyanlända elevers rätt till utbildning.

Inledning

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges förutsättningar för att genomföra förbättringar. Huvudsyftet är att granska hur lärare, rektorer och huvudmän tar sitt ansvar för undervisningens kvalitet, med fokus på elevernas kunskapsresultat.

Tidigare studier har visat att många av de lärare och skolledare som möter nyanlända elever har ett djupt engagemang, goda kunskaper och en stor öppenhet mot eleverna och deras vårdnadshavare. Men nyanlända elever får ändå inte alltid en utbildning som är likvärdig och heller inte alltid anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Det råder skillnader mellan kommuner i sätt att organisera och genomföra utbildningen och måluppfyllelsen är generellt sett låg.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot kommunens och skolornas insatser för att nyanlända elever ska få en likvärdig utbildning med god kvalitet. Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning>).

Övergripande syfte med denna kvalitetsgranskning är att öka uppmärksamheten på nyanlända elevers situation vad gäller måluppfyllelse och social gemenskap i skolan. Granskningen ska peka på styrkor och brister och tydliggöra utvecklingsområden.

Med nyanlända elever avser Skolinspektionen elever som inte har svenska som modersmål och inte heller behärskar det svenska språket och som anländer nära skolstarten eller under sin skoltid i grundskolan eller gymnasieskolan. Granskningen omfattar elever som anlänt till Sverige under 2008-2009. Urvalet har begränsats till elever i årskurserna 8 och 9 i grundskolan och elever i gymnasieskolan.

Kvalitetsgranskningen har totalt genomförts i 14 kommuner och 34 grund- och gymnasieskolor i landet. Urvalet har gjorts så att de kommuner som granskats speglar en variation av stora och små kommuner samt tätort och glesbygd.

Resultatet av kvalitetsgranskningen redovisas dels i en sammanfattande rapport, dels i rapporter/beslut med bedömningar för varje granskad kommun där Skolinspektionen tar ställning till om kommunen uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet undervisningen bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit, ansvarar kommunen för att åtgärder vidtas som syftar till förbättring.

Skolinspektionen har besökt Kiruna kommun den 24 till 26 mars 2009. Verksamhetsbesök och intervjuer med elever, lärare och rektorer har genomförts vid Tuolluvaara skola och Hjalmar Lundbohms gymnasium. Intervjuer har också genomförts med förvaltningschef. Inför besöket har Skolinspektionen begärt in och tagit del av dokumentation från såväl kommunen som de besökta skolorna. Beslutet grundar sig även på annan information som finns inom Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material. Företrädare för kommunen och skolorna har beretts möjlighet att sakgranska vad som framkommit vid granskningen. Ansvariga för kvalitetsgranskningen i Kiruna kommun har varit undervisningsråden AnnaCarin Nilsson och Anna Davis.

Fråge-/granskningsområden

Skolinspektionen har granskat två olika frågeområden med underliggande delfrågor.

1. Hur är det att vara nyanländ elev i skolan?

Inom detta område har undersökts hur kommunens strategier för nyanlända elever ser ut, hur samverkan mellan olika berörda parter i samhället fungerar och i vilken utsträckning skolan har fungerande rutiner för mottagande och skolintroduktion.

I detta sammanhang har också granskats på vilket sätt man kan se att undervisningen är organiserad utifrån varje nyanländ elevs behov och förutsättningar. Vidare har eventuell förekomst av kränkningar undersökts samt i vilken utsträckning skolorna utgör en trygg miljö med inriktning mot lärande

2. I vilken mån är undervisningen för nyanlända elever ändamålsenlig?

Kvalitetsgranskningen har inom detta område haft fokus på skolornas förmåga att genom en individuell planering anpassa undervisningen till varje elev. Om skolan värderar elevens kunskaper och på vilket sätt undervisningen anpassas så att eleven får fortsätta att utvecklas från sin nivå. Hur undervisningen är upplagd för att eleven så snart som möjligt ska komma in i svenska samhället och tillägna sig en funktionsduglig svenska. Vidare har undersökts om eleverna får möjlighet att utveckla sina kunskaper i samtliga ämnen och i vilken utsträckning kommunen satsar på modersmålsundervisning. Även frågor om hur skolan och kommunen följer upp elevernas kunskapsutveckling och använder resultaten som grund för analys och omprövning av mål och metoder har behandlats.

Det har också varit viktigt att undersöka vilken kompetens personalen som undervisar de nyanlända har när det gäller språkutveckling samt hur kommunen gör för att få den kompetens som behövs.

Beskrivning av kommunen och besökta skolor

Kiruna kommun är Sveriges största kommun till ytan men har en folkmängd på endast 23 000 invånare. Huvuddelen av kommunens befolkning bor i centralorten medan cirka 20 procent bor på landsbygden och i kommunens byar.

Kirunas skolor finns på en yta som sträcker sig från Abisko vid norska gränsen i väster till Karesuando och Kuttainen vid gränsen mot Finland i öster. Kommunens sexton skolor är indelade i nio rektorsområden vilka ingår i något av de två skolområdena. Hjalmar Lundbohms gymnasieskola ingår inte i något skolområde utan leds av en gymnasiechef.

Barn- och utbildningsnämnden, BUN, med en verksamhetsansvarig förvaltningschef på Barn- och utbildningsavdelningen, ansvarar för kommunens förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, grundskola, obligatorisk särskola och gymnasieskola. Den kommunala vuxenutbildningen och svenska för invandrare (sfi) ingår som en del i Näringslivs- och utvecklingsavdelningen som lyder under kommunstyrelsen.

Många medborgare i kommunen har ett annat modersmål än svenska, framför allt nordsamiska, meänkieli och finska. Flera andra språk finns också representerade i och med den växande rörligheten över nationsgränser och att kommunen tar emot asylsökande familjer.

Kommun har olika placeringsalternativ för nyanlända elever i grundskolan. Alla asylsökande elever placeras i asylklasser. Övergång till den svenska grundskolan sker när eleverna får permanent uppehållstillstånd. Övriga nyanlända elever kan redan från början välja sin hemskola eller förberedelseklass med elever som fått uppehållstillstånd.

Sedan år 2007 är det Tuolluvaara skola som tar emot kommunens samtliga asylsökande grundskoleelever. Skolan som ligger fem kilometer från Kiruna centrum omfattar förskoleklass och grundskolans årskurser 1–6. Totalt har skolan cirka 180 elever varav

drygt 50 är asylsökande. De asylsökande eleverna är i åldrarna från sex till sexton år och kommer i huvudsak från Somalia och Irak.

Hjalmar Lundbohms gymnasium är en gymnasieskola med sammanlagt fjorton program av vilka elva är nationella och tre specialutformade. Inom det individuella programmet finns flera olika profiler. Skolan som ligger i Kiruna centrum har drygt 1 000 elever och tillsammans med cirka 120 anställda är skolan en av kommunens största arbetsplatser.

Skolinspektionens iakttagelser

Huvudmannens ansvar för nyanlända elever

Enligt de allmänna råden för utbildning av nyanlända elever¹ bör kommunen ha riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. I kommentaren till de allmänna råden anges att riktlinjerna bör förtydliga nödvändigheten av olika individanpassade lösningar i kommunen och vid skolan.

Kiruna kommun har inga centralt gällande mottagningsrutiner som avser samtliga nyanlända elever. Däremot har Barn- och ungdomsnämnden vid Skolinspektionens besök just beslutat om riktlinjer för nyanlända elever inom grundskolan. Riktlinjerna avser en samlad organisation för svenska som andraspråk, modersmål samt för asyl och förberedelseenheter. Syftet med samordningen är att kunna använda personalens kompetenser på ett bättre sätt så att fler elever med annat modersmål än svenska ska kunna nås av adekvat undervisning. All verksamhet ska samlas i gemensamma lokaler och ledas av en chef. 1,5 lärare med utbildning i svenska som andraspråk ska arbeta med inriktning mot elever integrerade i kommunens skolor. Även modersmålslärare ska ingå i den samlade organisationen. Från och med hösten 2009 ska kommunens samtliga asylklasser och förberedelseklasser i grundskolan flyttas till gemensamma lokaler i en av kommunens grundskolor. En skola som omfattar förskoleklass och grundskolans årskurser 1-6. Några diskussioner om och i vilken utsträckning nyanlända elever i gymnasieskolan ska ingå i den samlade organisationen har enligt förvaltningschefen inte förts.

Skolinspektionen bedömer att kommunen bör ta ett övergripande ansvar och upprätta mottagningsrutiner för samtliga nyanlända elever. De ansvariga i kommunen måste i dialog med verksamheterna för nyanlända elever precisera ett tydligt uppdrag om hur verksamheten ska organiseras, planeras och genomföras samt hur verksamheten ska följas upp och utvärderas. De kommunala riktlinjerna bör även förtydliga möjligheter till individanpassade lösningar liksom hur information ska spridas. Därtill är det viktigt att klargöra ansvarsnivåer. Detta för att introduktionen av alla nyanlända barn och ungdomar ska ske enligt nationella mål och bestämmelser.

¹ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15)

Enligt skollagen² har skolhuvudmannen, rektor och lärare på var sin nivå ansvar för att de nationella målen uppfylls och bestämmelserna följs. För detta måste de kontinuerligt och systematiskt skaffa sig en bild av vilka resultat eleverna når och hur framgångsrika skolans insatser är. Vidare anger Allmänna råd för kvalitetsredovisning³ att situationen för elever med annat modersmål än svenska som grupp bör redovisas och att fördjupande utvärderingar av verksamheten för dessa barn och elever bör redovisas. I kommentarerna till Allmänna råd för kvalitetsredovisning anges specifikt att det är viktigt att de ansvariga särskilt uppmärksammar och analyserar situationen för bland annat ungdomar och vuxna som nyligen anlänt till Sverige.

Skolinspektionen konstaterar att Kiruna kommuns uppföljning och utvärdering av verksamheten för nyanlända elever i flera avseenden är bristfällig. Situationen för de nyanlända eleverna berörs inte specifikt i kommunens kvalitetsredovisning och någon annan uppföljning av i vilken mån eleverna nått de nationella målen eller vilka förutsättningar de haft presenteras inte för inspektörerna. I samtal med förvaltningschefen bekräftas att några uppföljningar och utvärderingar av nyanlända elevers resultat inte görs på kommunnivå. Ansvar för detta läggs istället på respektive skolas rektor.

Skolinspektionen bedömer att kommunens uppföljning och utvärdering av verksamheten för nyanlända elever måste förbättras. För att kunna utöva insyn och kontroll av undervisning för nyanlända elever måste kommunen begära in underlag i form av resultatredovisningar och utvärderingar av skolorna. Arbetet med uppföljning måste kopplas till de nationella målen och omfatta verksamheternas olika ämnen. Även kommunens strategier, sättet att organisera undervisningen, arbetsmetoder, innehåll och särskilda stödåtgärder liksom lärares utbildning och erfarenhet bör ingå i kvalitetsarbetet. Allt i syfte att kunna ta välgrundade beslut för att öka måluppfyllelsen, integrationen och den sociala gemenskapen för nyanlända elever.

Av grundskoleförordningen⁴ framgår att om en eller båda av elevens vårdnadshavare har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven, ska eleven få sin undervisning i detta språk som ett ämne (modersmålsundervisning), om eleven har grundläggande kunskaper i språket och eleven önskar få sådan undervisning.

I intervjuer med elever och personal framkommer att alla elever inte erbjuds modersmålsundervisning. Det finns flera språk som kommunen inte förmår att genomföra modersmålsundervisning på. Som anledning anges svårigheter att rekrytera lärare. Förvaltningschefen uppger att planer finns att Kiruna kommun ska delta i ett kommunövergripande projekt i Norrbotten avseende distansundervisning i modersmål. Inom projektet pågår kartläggning och inventering av kompetenser i de olika kommunerna.

² 1 kap. 12 § skollagen

³ Skolverkets allmänna råd för kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. (SKOLFS 2006:18)

⁴ 2 kap. 9 § grundskoleförordningen

Enligt de intervjuade eleverna ges heller inte någon information om rätten till modersmålsundervisning till elever och föräldrar. I det sammanhanget vill Skolinspektionen tydliggöra att kommunen är skyldig att informera om rätten till modersmålsundervisning även om kommunen bedömer att möjligheterna att genomföra undervisning saknas.

Skolinspektionen bedömer att kommunen måste säkerställa att alla elever får information om deras rätt och möjlighet till modersmålsundervisning. Aktuell forskning framhåller att ett starkt modersmål och ett starkt andraspråk är viktiga förutsättningar för att elever ska lyckas i skolarbetet. Det är därför angeläget att kommunen också fortsätter sina ansträngningar att öka tillgången till modersmålsundervisning.

Enligt skollagen⁵ är kommunen skyldig att för undervisningen använda lärare, förskollärare eller fritidspedagoger som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak ska bedriva.

Skolinspektionens granskning har visat att det finns ett stort engagemang bland lärare som undervisar nyanlända elever. Flertalet har en pedagogisk utbildning medan lärares kunskap om andraspråksinlärning däremot varierar. Bristen på modersmålslärare och lärare i svenska som andra språk är också stor. Förvaltningschefen uppger att några av lärarna utbildar sig i svenska som andra språk. Kommunens initiativ till kompetensutvecklingsinsatser när det gäller utbildning för nyanlända elever har därutöver varit begränsat.

Skolinspektionen bedömer att arbetet med att rekrytera behöriga lärare i svenska som andraspråk och modersmål behöver stärkas. Det är också Skolinspektionens bedömning att Kiruna kommun tillsammans med skolorna behöver förbättra möjligheten till kompetensutveckling för lärare som undervisar nyanlända elever. Alla lärare behöver kunna förstå sitt ämne i relation till vad lärande på ett andraspråk innebär och hur man kan arbeta språkutvecklande och främja elevernas lärande i alla undervisningsämnen.

Utifrån de förbättringsåtgärder som påtalas i denna rapport är det dessutom angeläget att kunskapen om det regelverk som gäller för nyanlända och asylsökande elever förbättras bland berörda på alla nivåer. Kommunen måste ta ansvar för att de författningar som gäller för nyanlända elevers skolgång också tillämpas ute i verksamheterna. Speciellt betydelsefulla är de bestämmelser som gäller skolans likvärdighet, elevens tillgång till utbildning samt utbildningens anpassning till elevens individuella behov.

⁵ 2 kap. 3 § skollagen

1 Att vara nyanländ elev i skolan

Tuolluvaara skola

Organisation

Det är Tuolluvaara skola som ansvarar för all utbildning för asylsökande elever inom grundskolan. Verksamheten är organiserad i särskilda asylklasser. Enligt lärare och rektor anses denna form av mottagande av asylsökande elever vara den bästa för eleverna då man tidigare har provat att integrera elever i grundskolan vilket inte har fungerat så bra. Några lärare uttrycker att eleverna många gånger har svårt att kunna tillgodogöra sig undervisningen i grundskoleklasserna på grund av bristande kunskaper i svenska språket. Andra menar att integreringen inte fyller sitt syfte eftersom eleverna ändå ofta flyttar från kommunen då de får uppehållstillstånd.

Skolinspektionen konstaterar att asylsökande elever i Kiruna kommun tillbringar hela sin grundskoletid i asylklasser oavsett asyltidens längd och elevernas speciella förutsättningar och behov. Även om eleverna önskar att bli placerade i en grundskoleklass finns små möjligheter till detta. Det är beviljande av uppehållstillstånd som avgör när eleven kan flytta. Ett stort problem är att det för vissa familjer kan ta lång tid innan de får ett beslut om uppehållstillstånd. Skolinspektionen erfar att det finns elever som väntat i både tre och fem år. Uppfattningarna är dock delade och rektor menar att elever som önskat har fått möjlighet att flytta tidigare.

I asylklasserna har undervisningen fokus på svenska som andraspråk medan undervisning i andra ämnen är mycket begränsad. För eleverna innebär det att alla inte får en undervisning som motsvarar deras behov och förutsättningar. Se vidare under rubriken, Undervisningens ändamålsenlighet.

Enligt förordning om utbildning för asylsökande barn⁶ skall elever tas emot i skolan så snart det är lämpligt med hänsyn till deras personliga förhållanden. Men det bör ske senast en månad efter ankomsten till Sverige. Asylsökande elever m.fl. har rätt att få utbildning på samma villkor i det offentliga skolväsendet som barn som är bosatta i Sverige om inte annat anges i förordningen. Detta innebär enligt förarbetena att hela det regelverk som är tillämpligt på barn som är bosatta i Sverige skall tillämpas på dessa barn, med undantag av vad som särskilt anges i förordningen. I förordningens 5 § anges att undervisningen skall bedrivas med hänsyn till den enskilde elevens behov och förutsättningar.

Till skillnad från elever som är bosatta i Sverige har asylsökande elever inte skolplikt. Någon begränsning i bestämmelserna som styr rätten till utbildning ska inte finnas. Kommunen är således skyldig att erbjuda eleverna skolgång på samma villkor som barn som är bosatta i Sverige. Avvikelser ska utgå från elevernas behov och förutsättningar.

⁶ Förordning om utbildning, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg för asylsökande barn m.fl. (SFS 2001:976)

Den organisation som kommunen har valt för asylsökande elever tycks i många stycken vara styrande för vilken undervisning som erbjuds eleverna. Vid val av organisation är det betydelsefullt att ha ett reflekterande förhållningssätt där inte enbart elevernas bakgrund och språkbrister är avgörande. Skolinspektionen bedömer att Kiruna kommun och Tuolluvaara skola måste säkerställa att asylsökande elever erbjuds en utbildning på samma villkor som elever bosatta i Sverige. Undervisningen ska bedrivas med hänsyn till den enskilde elevens behov och förutsättningar.

Värdegrund och social gemenskap

Det bedrivs ett medvetet värdegrundsarbete i asylklasserna för att skapa en trygg och trivsam lärandemiljö för eleverna. Grupprocessen kräver, enligt läraren i årskurs 8-9, att arbetet pågår kontinuerligt eftersom elevgruppen inte är densamma under läsåret. Elever flyttar och andra kommer in allteftersom. Mycket arbete har också lagts ner på att motverka de motsättningar som funnits bland äldre elever och på att alla ska acceptera varandra. Rutiner och sociala regler har varit viktiga inslag under skoldagen. Detta arbete har enligt läraren resulterat i en lugn och positiv stämning i klassen. Eleverna uppger också att de trivs och att relationerna bland eleverna har blivit bättre. Samtidigt uttrycker eleverna tydligt att de ofta känner sig särbehandlade och isolerade från den övriga skolan. Upplevelsen är att elever i andra klasser ser ner på eleverna i asylklassen. En elev uttrycker: "Dom tror att vi inte är som andra. Vi vill inte kallas asylelever. Barn är barn".

Skolinspektionen uppfattar att det finns ett stort engagemang bland lärare för att skapa trygghet och social gemenskap inom klasserna. Däremot har inte någon tydlig och mål-inriktad integration med grundskolan förekommit i asylklassen för årskurs 8 och 9.

Förutom lunchen i skolans matsal har eleverna inte några gemensamma lektioner eller raster med övriga elever på skolan. Enligt lärarna är förklaringen att det inte finns några andra jämnåriga då Tuolluvaara är en skola med enbart årskurserna 1 - 6.

Sättet att organisera verksamheten för de nyanlända eleverna i årskurs 8 och 9 är, enligt Skolinspektionen, i sig en åtgärd som riskerar att försvåra integrationen då den bedrivs så isolerad vid sidan av övrig verksamhet.

Skolinspektionen bedömer att Tuolluvaara skola och Kiruna kommun måste förbättra arbetet med integrationen av asylsökande elever. Det är också viktigt att kommunen och skolan arbetar vidare med värdegrundsfrågor inte bara i asylklasserna utan i samverkan med skolans övriga elever och lärare. Mångkulturell undervisning får inte betraktas som riktad enbart till elever med utländsk bakgrund utan måste ses som en angelägenhet för alla elever på skolan. Enligt läroplanen (Lpo 94)⁷ är det viktigt att utveckla förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. Vidare anger läroplanen att alla som arbetar i skolan ska medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor utanför den närmsta gruppen.

⁷ Avsnitt 1 i 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

Diskrimineringsombudsmannen informeras om rådande omständigheter i skolan.

Hjalmar Lundbohms gymnasium

Organisation

Kommunens gymnasieskola har ingen särskild introduktionsutbildning för nyanlända elever inom ramen för individuella program. Alla nyanlända gymnasieungdomar med ett annat modermål än svenska skrivs in på ett individuellt program inom gymnasieskolan men börjar sin utbildning med att läsa sfi (svenska för invandrare) som en grundläggande förberedelse. Rektor, lärare och elever uppger i intervjuer att undervisningen i sfi genomförs vid vuxenutbildningen tillsammans med vuxna studerande och att de studerande nivågrupperas utifrån tidigare skolgång och erfarenhet. En lärare anställd av gymnasieskolan arbetar tillsammans med vuxenutbildningen och ingår i deras arbetslag. Lärarna tar ansvar för var sin grupp, vilket innebär att både lärare anställda av gymnasiet och vuxenutbildningen undervisar gymnasieungdomarna. Allteftersom eleverna utbildas inom sfi, från eventuella behov av alfabetiseringsundervisning till sfi inom nivåerna A-D, ges eleverna möjlighet att ta del av gymnasieskolans kurser. Innevarande läsår har skolan erbjudit lokala kurser i idrott och motion samt grundläggande matematik. När eleverna är klara med D-kursen inom sfi planeras vidare studier inom gymnasieskolan. Flertalet elever går in på ett individuellt program där de läser tillsammans med svenskfödda elever. Vid "IV-Prep" läser elever i första hand svenska, engelska och matematik för att göra sig behöriga för ett nationellt eller specialutformat program. Utöver dessa ämnen erbjuds även andra kurser som datorkunskap, estetisk verksamhet, svetsmetoder grundkurs och verkstadsteknik grundkurs. Vissa elever har även kunnat göra individuella val. "IV-Grund" är en annan profil inom det individuella programmet där elever med neuropsykiatriska funktionshinder får undervisning i mindre grupp. Inga nyanlända elever läser med reducerat nationellt program.

Värdegrund och social gemenskap

I intervjuer beskriver eleverna att de trivs bra i skolan men att de har svårt att få svenska kompisar. Detta försvåras, enligt eleverna, av att de inledande studierna i svenska bedrivs inom vuxenutbildningen och enbart tillsammans med personer med annat modersmål än svenska. Vuxenutbildningens lokaler ligger dessutom vid en skola en bit bort från gymnasieskolan. Eleverna ser därför fram emot att få börja på ett individuellt program inom gymnasieskolan tillsammans med svenska kamrater. Att blanda svenska och nyanlända elever i grupperna är enligt rektor ett nytt arbetssätt som ska utvärderas. Det finns i övrigt inom gymnasieskolan inte någon tydlig strategi för hur arbetet med integrationen av eleverna ska gå till. Eleverna menar att lärare gör sitt bästa men att de ändå känner sig ensamma. Det sätt på vilket verksamheten är organiserad riskerar också enligt Skolinspektionen att försvåra integrationen.

Kiruna beskrivs av rektor som en kommun med mindre främlingsfientlighet och rasism än många andra kommuner. I de trivselenkäter som skolan genomfört framkommer

dock att kränkningar och dåligt språkbruk förekommer men inte mera mot nyanlända elever än mot svenska elever.

Skolan har på olika sätt arbetat för att klargöra för elever att kränkningar och dåligt språkbruk inte accepteras. Svaren från elevenkäterna har uppmärksammats och resulterat i ett samarbete med kommunens elevhälsa som besökt samtliga elever i år 1 för att diskutera värdegrundsfrågor.

Skolinspektionen uppfattar att Hjalmar Lundbohms skola har ett medvetet värdegrundsarbete men att skolan inte nått ända fram i alla delar för att skapa ett gott arbetsklimat. Det är därför enligt Skolinspektionen angeläget att skolan fortsätter sina ansträngningar för att öka integrationen och motverka all form av främlingsfientlighet och rasism. Kränkningar och dåligt språkbruk kan inte på något sätt accepteras bland några av skolans elever. Skolinspektionen vill också påpeka vikten av att skolan i sitt värdegrundsarbete utvärderar de åtgärder som vidtagits.

Undervisningens ändamålsenlighet

Tuolluvaara skola

Undervisningens genomförande

Lärare som undervisar elever i asylklasserna utgör ett separat arbetslag vid skolan. Ett visst samarbete sker mellan klasserna och för de yngre eleverna sker även ett visst samarbete med grundskolans övriga elever. Däremot uppger såväl lärare som elever att samarbetet med asylklassen för de äldre eleverna och grundskolans övriga klasser är mycket begränsat.

Asylklassen för årskurserna 8 och 9 har sin lokal i källarplanet med en egen lärare. Miljön i klassrummet är trivsamt och genomtänkt för att på olika sätt stimulera till samtal. Läromedel på svenska, ordböcker och annat material finns lättillgängliga. I anslutning till klassrummet finns ett mindre grupprum med tillgång till datorer.

Elevgruppen i årskurs 8 och 9 är mycket heterogen och eleverna befinner sig på olika nivåer med olika förutsättningar och behov. För att kunna individualisera undervisningen utifrån elevens förkunskaper, behov och intressen måste skolan, enligt Skolinspektionen, initialt göra en allsidig kartläggning för att få kännedom om elevens skolorhistoria, erfarenheter och upplevelser. Kartläggning av elevernas kunskapsnivåer utgör en viktig grund för att i enlighet med läroplanen kunna individanpassa undervisningen.⁸ I intervjuer uppger lärare att de inte har haft möjlighet att göra en sådan bedömning av eleverna i samband med skolstarten. Som skäl anges bristande språkkunskaper och att lärare saknar relevant diagnosmaterial. Eftersom tolk inte heller används tar det ofta lång tid att skaffa sig en bild av elevernas kunskapsutveckling. Den bedömning som vartefter görs är begränsad till svenska och matematik. Möjligheten att individanpassa undervisningen blir därmed liten. Elever bekräftar detta då de uttrycker att kun-

⁸ Avsnitt 2.2 i Lpo 94

skaper som de har med sig från sina hemländer inte tas tillvara i undervisningen. Eleverna får således inte möjlighet att läsa de ämnen de önskar och är intresserade av utan erbjuds enbart några få ämnen som dessutom ofta upplevs vara på en för låg nivå.

Undervisningen har stort fokus på att lära eleverna det svenska språket. Det är grundskolans kursplan i svenska som andraspråk som ligger som grund för planering och genomförande. För att få ett funktionellt vardagsrelaterat språk läggs fokus på baskunskaper med begrepp som ligger nära eleven. Läraren menar att det är viktigt att eleverna tidigt får ett språk som i första hand ska fungera "här och nu".

Läraren uppger också att allteftersom eleverna lär sig svenska begrepp plockas mer kunskapsrelaterade baskunskaper i svenska och matematik in. Grupparbeten används för att ge eleverna möjlighet att prata och producera språk samtidigt som läraren försöker att synliggöra och lyfta eleverna på olika sätt. Jämförelser görs mellan elevernas hemländer och Sverige för att eleverna ska få en större förståelse för det svenska samhället. Eftersom elevgruppen varierar från terminsstart till årets slut blir det mycket repetition och samma saker som tas upp. Det är därför enligt läraren inte så ofta en elevs utveckling kan följas upp under en längre tid. Även om eleverna gör framsteg dokumenteras det enligt läraren inte så ofta. Vissa elever vistas så kort tid i klassen att de inte hinner nå målen.

I de intervjuer som Skolinspektionen genomfört framkommer att lärarna inte genomför utvecklingssamtal eller upprättar några individuella utvecklingsplaner. Skolinspektionen bedömer att skolan måste åtgärda detta då grundskoleförordningen⁹ tydligt anger att läraren fortlöpande ska informera eleven och elevens vårdnadshavare om elevens skolgång. I samband med utvecklingssamtalet ska läraren också upprätta en individuell utvecklingsplan.

Enligt grundskoleförordningen¹⁰ ska en elev också få studiehandledning på sitt modersmål om eleven behöver det. Studiehandledning och ämnesundervisning på modersmålet är effektiva redskap för elevers kunskapsutveckling. I forskning uppges att kunskapsutveckling gynnas av att de begrepp som används i ämnesundervisningen befasts både på elevens modersmål och på det svenska språket. Inga elever i asylklasserna erbjuds studiehandledning på sitt modersmål.

Sammantaget bedömer Skolinspektionen att Tuolluvaara skola måste säkerställa att asylsökande elever får en utbildning som de har rätt till. Undervisningen måste individualiseras och i högre grad bygga på elevernas tidigare kunskaper och kulturella bakgrund, i stället för att kompensera elevernas brister. Det är också viktigt att skolan ger eleverna utmaningar och möjligheter att utvecklas så mycket de kan.

Uppföljning och kvalitetsarbete

Tuolluvaara skola presenterar inte några betyg eller andra dokument som visar på asylsökande elevers måluppfyllelse. Någon tydlig systematisk uppföljning och utvär-

⁹ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen

¹⁰ 5 kap. 2 § grundskoleförordningen

dering av elevernas kunskapsutveckling och måluppfyllelse kopplad till kursplanerna görs inte. Det finns heller inte något tydligt uppdrag om vad som ska rapporteras vidare till rektor eller förvaltning och nämnd när det gäller kunskapsresultat. Stor frihet läggs på lärare att avgöra vad som ska följas upp och utvärderas.

Det arbetslag som ansvarar för asylklasserna utvärderar sin verksamhet i slutet av varje läsår utifrån ett gemensamt tema som arbetslaget beslutar om och som varierar år från år. Den kvalitetsredovisning som upprättats är till stora delar en beskrivning av vilka aktiviteter som genomförts. Däremot saknas en redogörelse för i vilken mån eleverna nått de nationella målen samt reflektioner kring förutsättningar, innehåll och arbetsmetoder vilket inte motsvarar förordningen krav.¹¹

Skolinspektionen bedömer att skolan i sitt kvalitetsarbete i högre grad måste följa upp och utvärdera de nyanlända elevernas kunskapsutveckling i förhållande till de nationella målen.

Hjalmar Lundbohms gymnasium

Undervisningens genomförande

Alla nyanlända gymnasieelever läser sfi som en grundläggande förberedelse för vidare studier. Eleverna börjar i en alfabetiseringsgrupp där lärare gör en bedömning av elevernas läs- och skrivförmåga varpå ungdomarna nivågrupperas. Undervisningen genomförs tillsammans med vuxna. Generellt är lärare positiva till att blanda vuxna och yngre studerande i undervisningsgrupperna. Ett argument är att det blir lugnare i klasserna, ett annat är att vuxna fungerar som ett stöd och en trygghet för gymnasieeleverna. Lärarna menar också att samverkan med vuxenutbildningen är en förutsättning för att kunna nivågruppera undervisningen. Alla elever är däremot inte lika positiva till att blanda vuxna och ungdomar då de menar att innehållet i undervisningen inte riktigt är anpassat till deras behov. Medan vuxna har behov av ett innehåll som är inriktat mot arbetsliv och samhället i stort menar eleverna att de har behov av att lära sig begrepp och ett språk som kan underlätta kontakten med jämnåriga och fortsatta studier.

Generellt ser eleverna både fördelar och nackdelar med att studera sfi innan de går in på något av de individuella programmen. Medan vissa elever tycker att de lär sig mera tillsammans med svenska kamrater så passar sfi-undervisning bättre för andra. Överlag är dock eleverna mycket nöjda med lärarnas sätt att undervisa och deras ambitioner att eleverna ska förstå. Samtidigt uttrycker eleverna att undervisningen många gånger är på en för låg nivå och att lärare inte tagit vara på de kunskaper eleverna haft med sig från sina hemländer. Det finns också bland eleverna önskemål om att tidigt få studera flera ämnen än svenska. Några möjligheter att vid behov få studiehandledning på modersmålet finns dock inte.

¹¹ Förordningen om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. (SFS 1997:702)

När skolan väljer kursplan för nyanlända elevers studier i svenska inom det individuella programmet är det, enligt Skolinspektionen, viktigt att elevens individuella förutsättningar och mål beaktas då kursplanerna har olika inriktning. Kursplanen i svenska som andraspråk¹² är inriktad på att stödja elevens språkutveckling och språkförmåga utifrån de krav som studierna i grundskolan som helhet ställer samt som grund för fortsatta studier i gymnasieskolan. Sfi-kursplanen¹³ däremot är tydligt inriktad på vuxenliv i vardag, samhälle och arbetsliv för vuxna studerande som redan har ett utvecklat modersmål.

För vissa elever kan det, enligt Skolinspektionen, vara ett bra alternativ att börja med sfi då denna undervisning har en tydlig struktur med naturliga steg. För andra elever kan det passa bättre att redan från början läsa svenska som andraspråk då ämnet är mera inriktat mot fortsatta studier. Det viktiga är att inte fastna i generella lösningar utan göra noggranna bedömningar där elevernas förutsättningar, behov och intressen blir avgörande vid val av kursplan.

Efter avslutade sfi-studier och inför fortsatta studier inom gymnasieskolans individuella program upprättar studie- och yrkesvägledaren en individuell studieplan för varje elev. Mot bakgrund av vad som nämnts ovan bedömer Skolinspektionen det angeläget att de individuella studieplanerna upprättas redan i samband med att eleven skrivs in i gymnasieskolan.

Sammantaget bedömer Skolinspektionen att skolan måste säkerställa att eleverna få en utbildning som de har rätt till¹⁴. Skolan bör se över möjligheterna att i varje enskilt fall bedöma vad som är mest utvecklande för eleven. Även undervisningens genomförande bör i högre grad ta sin utgångspunkt i elevernas förutsättningar och behov. I det arbetet är det viktigt att kartlägga elevens tidigare kunskaper som läs- och skrivförmåga, kunskaper i modersmålet, i svenska, i andra språk samt olika ämnen beträffande begrepp, förståelse och förmåga till problemlösning.

Uppföljning och kvalitetsarbete

Under åren har rektorerna för vuxenutbildningen och det individuella programmet haft ett nära samarbete då nyanlända elever som skrivs in i gymnasieskolan även får undervisning inom vuxenutbildningen. Samarbetet har till stora delar varit övergripande och bland annat handlat om schematekniska frågor och kring vad som behöver utvecklas. I intervjuer framkommer att samarbetet haft stora fördelar men också inneburit en del otydligheter.

Det är exempelvis inte tydligt vem som har ansvar för uppföljning och utvärdering. Det finns heller inte någon samlad redovisning av de nyanlända gymnasieelevernas måluppfyllelse. Rektorn för det individuella programmet uppger att ett stort ansvar läggs på den gymnasielärare som undervisar inom sfi. Även om dokumentationen inte

¹² Bilaga till förordning om kursplaner för grundskolan (SKOLFS 2000:135)

¹³ Bilaga till förordning om kursplaner för svenskundervisning för invandrare (SKOLFS 2009:2)

¹⁴ 5 kap. 4 b § skollagen

alltid är så tydlig får rektor veta om det inte skulle gå bra för någon elev. Ett problem sägs vara att många elever hinner sluta på skolan innan de når målen. Det övergripande ansvaret för kvalitetsarbetet inom sfi-undervisning av gymnasieelever ligger på rektor för vuxenutbildningen.

Det är Skolinspektionens bedömning att gymnasieskolan måste stärka sin uppföljning och utvärdering av alla nyanlända elevers kunskapsutveckling. Kvalitetsarbetet måste i högre utsträckning synliggöra elevernas måluppfyllelse och låta analyser och reflektioner av resultaten ligga till grund för att utveckla verksamheten. I det sammanhanget vill Skolinspektionen peka på vikten av att ansvarsnivåer tydliggörs.

Även utifrån ett elevperspektiv är det viktigt att tydliggöra rektorens ansvar. Enligt uppgift från rektor för det individuella programmet är det denna som formellt är ansvarig för eleverna. I intervjuer framkommer dock att eleverna inte riktigt vet vilken som är deras rektor. Inspektörerna utgår från att ansvarförhållandena klargörs så att rektorsfunktionen blir tydlig för eleverna. En tydlig rektorsfunktion är viktig utifrån elevernas rättsäkerhet. De åtgärder och de beslut som skolan vidtar ställer krav på en i alla sammanhang identifierbar ansvarig person.

Skolinspektionens rekommendationer/krav på åtgärder:

Kvalitetsgranskningen visar att det finns en öppenhet och ett intresse för att förbättra och utveckla verksamheten för nyanlända elever i Kiruna kommun. Ett utvecklingsarbete har påbörjats för att lyfta upp och syna verksamheten och en ny befattning har inrättats för att leda detta arbete. Även på skolnivå finns en uttalad vilja att eleverna ska få en utbildning av god kvalitet.

Skolinspektionen har i sin kvalitetsgranskning kunnat identifiera ett antal områden att förbättra för att skapa en likvärdig och bättre utbildning för nyanlända elever. Nedanstående punkter visar på vilka områden som måste åtgärdas och inom vilka områden förbättringsåtgärder rekommenderas.

Krav på åtgärder:

- Grundskolan och gymnasieskolan måste utveckla arbetet med att kartlägga elevens tidigare kunskaper som läs- och skrivförmåga, kunskaper i modersmålet, i svenska, i andra språk samt olika ämnen beträffande begrepp, förståelse och förmåga till problemlösning.
- Grundskolan måste säkerställa att utvecklingssamtal genomförs kontinuerligt.
- Grundskolan måste säkerställa att individuella utvecklingsplaner upprättas för alla elever.
- Gymnasieskolan måste säkerställa att studieplaner upprättas i samband med att elever skrivs in i gymnasieskolan.
- Grundskolan och gymnasieskolan måste förbättra sin uppföljning och utvärdering av elevernas kunskapsutveckling utifrån kursplanernas mål.

- Grundskolan och gymnasieskolan måste säkerställa att nyanlända och asylsökande elever får tillgång till en utbildning som de har rätt till.
- Kommunen måste förbättra information till elever och föräldrar om rätten till modersmålsundervisning.
- Grundskolan och gymnasieskolan måste se till att alla elever som behöver studiehandledning på modersmålet får det.
- Kommunen och skolorna måste förbättra integrationen och den sociala gemenskapen för alla nyanlända elever. Diskrimineringsombudsmannen informeras om rådande omständigheter.
- Kvalitetsarbetet måste utvecklas på såväl kommun- som på skolnivå.
- Kvalitetsredovisningar på såväl kommun- som skolnivå måste omfatta även nyanlända elever.
- Kommunen måste ta ansvar för att lärare får kompetensutveckling avseende vilka författningar som gäller för nyanlända elevers rätt till utbildning.

Rekommendationer:

- Kommunen bör utarbeta övergripande riktlinjer för mottagande av samtliga nyanlända elever.
- Gymnasieskolan bör, utifrån kartläggningen av elevens tidigare kunskaper och personliga mål, noga överväga vilka för- och nackdelar undervisning enligt kursplaner i svenska som andraspråk eller sfi innebär för eleven.
- Kommunen bör förbättra arbetet med rekrytering av behöriga lärare.
- Grundskolan och gymnasieskolan bör inventera och bedöma olika personalgruppers behov av kompetensutveckling.

Uppföljning

Skolinspektionen följer upp detta krav på åtgärder inom sex månader från beslutsdatum. **Senast inom sex månader från dagen för beslutet, dvs. senast den 25 mars, 2010 ska Kiruna kommun redovisa till Skolinspektionen, avdelningen i Umeå vilka åtgärder som vidtagits.**

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

AnnaCarin Nilsson
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har också undervisningsråden Anna Davis och Iréne Sehlin samt enhetschef Lotta Kårlind deltagit.

Kopia till

Tuolluvaara skola och Hjalmar Lundbohms gymnasium i Kiruna kommun.

Diskrimineringsombudsmannen.